

بررسی و تحلیل اثرات مخرب و تاثیر گذار قاچاق کالا

در اقتصاد جامعه و سیاست های دولت

(تاریخ دریافت ۱۴۰۱/۰۶/۱۱، تاریخ تصویب ۱۴۰۱/۰۹/۱۲)

محمد مزیدی شرف آبادی^۱

مسعود اخلاص

چکیده

قاچاق به معنای ورود غیرقانونی کالای از کشور دیگر به کشور مقصد بدون اجازه دولت کشور مقصد. با کالا قاچاق دولت برخورد قاطعانه ای دارد و آنها را تصاحب می کند. به نوعی قاچاق در حقیقت ورود مخفیانه کالاهاست که دولت از آن خبری نداشته و وارد کشور می شود. آثار منفی قاچاق بر درآمدهای عمومی دولت همه ساله اعتبارات جاری و عمرانی کشور از محل درآمدهای عمومی وارده به خزانه دولت تخصیص می یابد. هرگونه اختلال یا کاهش در وصول درآمدها، موجب کسری بودجه و اختلال در اجرای برنامه های عمرانی کشور می شود. همچنین یکی دیگر از زیان های واردات قاچاق، محروم شدن خزانه عمومی از حقوق گمرکی، سود بازرگانی و مالیات های غیرمستقیمی است که مطابق قانون بایستی به صندوق دولت واریز شود. واقعیت این است که رشد غیرقابل کنترل جرائم قاچاق کالا در کشور نظام اقتصادی جامعه اسلامی ایران را مورد تهدید جدی خود قرار داده و علی رغم ۲۲ بار اصلاح و بازنگری در قوانین مربوط به قاچاق کالا این قوانین نتوانسته است با این پدیده و قاچاقچیان کالا به مقابله پردازد و تنها نظام کیفری نمی تواند از این پدیده جلوگیری و آن را مهار نماید و نیاز به همکاری معاضدت کلیه عوامل ذیربط اعم از دولت، مردم، صاحب نظران، حقوق دانان، پژوهشگران و... می باشد. رواج قاچاق کالا، موجب می شود که سرمایه گذاری

^۱ نویسنده مسئول

در امور تولیدی و اشتغال زا کاهش یابد. در نتیجه زمینه اشتغال افراد و نیز تولیدات ملی و داخلی کاهش یافته و نیز منجر به کاهش درآمد سرانه و به تبع آن گسترش بیش از پیش فقر در جامعه می شود هرچند درآمدهای کلان و بادآورده نیز از این رهگذر نصیب قاچاقچیان می شود. با توجه به اهمیت موضوع در این مقاله قصد داریم به پیردازیم. روش تحقیق از نوع روش تحلیلی-توصیفی می باشد و جمع آوری داده ها با استفاده از روش فیش برداری و استفاده از کتب و مقالات و مراجع معتبر است.

واژگان کلیدی: قاچاق، گمرک، کالا و ارز، قاچاقچی، سیاست های دولت، اقتصاد کشور

بخش اول: بررسی و تعریف قاچاق طبق قانون امور گمرکی

قاچاق در کتاب ترمینولوژی حقوق به این صورت تعریف شده است: «جابه جایی کالا از جایی به جای دیگر، گاهی این دو نقطه مورد نظر در کشور است که به آن قاچاق داخلی و گاهی نقطه ای در داخل و نقطه ای در خارج از کشور است که به آن قاچاق خارجی گفته می شود». با توجه به ماده ی ۱ قانون مبارزه با قاچاق ارز و کالا مصوب ۱۳۹۲، قاچاق کالا و ارز یعنی «هر فعل و یا ترک فعلی که باعث نقض تشریفات قانونی مرتبط با ورود و خروج کالا و ارز شود و بر مبنای این قانون و یا دیگر قوانین، قاچاق به حساب می آید و برای آن مجازات در نظر گرفته شده است، در اصول ورودی و یا هر بخش از کشور حتی محل عرضه ی آن در بازار داخلی کشف گردد. با توجه به ماده ی ۱ قانون مبارزه به قاچاق ارز و کالا، قاچاق در صورتی رخ می دهد که جابه جایی کالا برخلاف محدودیت و یا ممنوعیت اتفاق بیفتد که بر اساس قانون مقرر شده است. به عنوان مثال ورود و خروج کالاهای مجاز بدون دادن عوارض گمرکی، قاچاق عوارض گمرکی به شمار می رود. لذا در صورتی که فرد و یا افرادی بدون توجه به مقررات مشخص شده برای واردات و صادرات بیش از نیاز شخصی کالاهای دارای تشریفات قانونی اقدام کنند، عمل قاچاق را انجام داده است و بر اساس قانون با توجه به نوع و

میزان آن کالای ممنوع مجازات خواهد شد. کالا در این تعریف به معنی هر وسیله ای است که از نظر بسیاری از مردم و عرف، دارای ارزش اقتصادی می باشد و مردم حاضرند در مقابل آن پولی را بپردازند. البته همیشه جابه جایی کالا منحصر به قاچاق نمی شود، زیرا در برابر این کالاهای ممنوع، کالاهای مجاز نیز وجود دارند و هر فردی می تواند برای جابه جایی آن ها اقدام کند. ماده (۲۹) قانون امور گمرکی در (۱۱) بند مواردی از قاچاق را احصاء و در بند (۱) آن مبادرت به تعریفی می نماید که نسبت به سایر بندها اهمیت خاصی دارد و مقرر می کند: وارد کردن کالا به کشور یا خارج کردن کالا از کشور به ترتیب غیرمجاز مگر آنکه کالای مزبور در موقع ورود یا صدور ممنوع یا غیرمجاز یا مشروط نبوده و از حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض بخشوده باشد. این بند از یک اقدام که عبارتست از فعل مثبت مادی - در مقابل ترک فعل - که بوسیله افراد انجام می شود صحبت می کند بنحوی که در این بند عمل وارد کردن یا خارج کردن خود پیکره جرم قاچاق محسوب می شود، اعم از اینکه اقدام، نوعی عمل ساده باشد یا مرکب یعنی بوسیله انواع عملیات متقلبانه. اداره حقوقی وزارت دادگستری قاچاق را چنین تعریف می نماید: غیر از آنچه در ماده یک قانون اصلاح ماده یک قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۷۳/۱۱/۹ آمده و کالاهای موضوع درآمد دولت و ممنوع الصدور و ممنوع الورد را در بر می گیرد، تعریف دیگری از قاچاق نشده است و بطور خلاصه، قاچاق عبارتست از وارد کردن یا صادر کردن کالا بر خلاف قوانین و مقررات جاریه و یا اقدامی که قانوناً در حکم قاچاق محسوب شده است».

بند اول: تعریف قاچاق بر اساس کنوانسیون (۱۹۷۷)

اصطلاح «قاچاق» عبارتست از تقلب گمرکی که شامل گذراندن مخفیانه کالا به هر طریقی از مرزهای گمرکی می باشد که بدان وسیله شخص موجب اغفال گمرک و فرار از پرداخت تمام یا بخشی از مالیات ها و عوارض مربوط به ورود یا صدور شده یا اجرای ممنوعیت ها و محدودیت های موضوع قانون امور گمرکی را نادیده گرفته و یا منافی مغایر با قانون امور گمرکی به دست آورد. عناصر تعریف عبارتند از:

۱- تقلب گمرکی که خود ناشی از تخلف گمرکی یعنی هر نوع نقض و یا شروع و اقدام به نقض قانون امور گمرکی است.

۲- گذراندن مخفیانه کالا از مرزهای گمرکی، تعریفی که در بند (۱) ماده (۲۹) قانون امور گمرکی آمده است.

۳- فرار از تمام یا بخشی از مالیات ها و عوارض مربوط به ورود یا صدور کالا.

۴- نقض مقررات قانونی ممنوعیت ها یا محدودیت ها.

۵- کسب منافعی مغایر با قانون گامور گمرکی، نظیر استرداد های متقلبانه.

بخش دوم: قاچاق کالای گمرکی و تجاری

سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران در امر مبارزه با قاچاق وظایف بسیار مهمی بر عهده دارد. کلمه «گمرک» از نظر ریشه لاتین این لغت از واژه (Comercium) اخذ شده است که به معنی تجارت و مبادله کالا می باشد. واژه گمرک در ایران از زبان ترکی عثمانی اخذ شده است و این قوم واژه مزبور را پس از تسلط عثمانی به شبه جزیره بالکان از یونانی ها گرفته اند. احتمالاً این عبارت برای اولین بار در قرارداد ۱۱۵۹ که بین سلطان محمود خان اول و نادرشاه افشار منعقد گردیده و در بخش تجارت آن بکار گرفته شده به زبان فارسی راه پیدا کرده است. این واژه دارای دو مفهوم است: در مفهوم اول به عنوان حقوق گمرکی یا حقوقی که از مال التجاره اخذ می شود، در مفهوم دوم به سازمان یا یک تشکیلات اداری اطلاق می شود که مسئولیت اجرای مقررات ویژه ای را در ارتباط ورود یا صدور کالا از جمله وصول حقوق گمرکی به عهده دارد. گمرک سازمانی است دولتی که مسئول اجرای قانون گمرک و وصول حقوق و عوارض ورودی و صدوری و همچنین مسئول اجرای سایر قوانین و مقررات مربوطه از جمله واردات ترانزیت و صادرات کالا می باشد. از ماده ۲ قانون مقررات صادرات و واردات مصوب ۱۳۷۲/۷/۴ کالاها به سه نوع تقسیم بندی می شوند:

۱- کالاهای مجاز: کالاهایی است که می توان بدون قید و شرط گمرکی نسبت به ترخیص آنها اقدام کرد.

۲- کالاهای مجاز مشروط: کالاهایی که ورود و صدور آن مقید به انجام شرط باشد.

۳- کالاهای ممنوع: کالاهای ممنوع نیز به دو نوع تقسیم می شوند:

الف: کالاهایی که در قانون ممنوع شده اند مانند مواد مخدر.

ب: کالاهایی که از طرف هیأت دولت بر اساس اقتضای زمان و مشکلات اقتصادی ورود یا خروج آنها از کشور برای مدت کوتاهی ممنوع می شود مانند ممنوعیت صادرات پياز یا سیب زمینی در بعضی از فصل ها و زمان ها.

بخش سوم: بررسی و شناخت شیوه های مهم ارتکاب به جرم قاچاق

الف: قاچاق در قالب محموله های ترانزیتی

قاچاقچیان کالا اغلب در پوشش حمل و نقل ترانزیت کالا، اقدام به ورود و خروج کالا از کشور می کنند. این افراد کالا را به بهانه خروج از کشور به مقصد کشورها وارد می کنند یا اینکه کالایی از کشور خارج می کنند و بعد از طریق دیگری بصورت غیرمجاز مجدداً وارد کشور می سازند، بارنامه اغلب کامیونهای ترانزیتی حامل کالای قاچاق با محتویات بار آنها مطابقت ندارد.

ب- استفاده از جاسازی برای قاچاق کالا

جاسازی شیوه ای است که در آن جنس یا کالایی در مکان غیرعادی و پنهان از دید قراردادده می شود.

۱- جاسازی در داخل خودرو: در این روش قاچاقچیان با استفاده از خلاء های موجود در خودرو و یا با ایجاد لایه های کاذب مبادرت به جاسازی سلاح، مهمات، مواد مخدر و سایر اجناس قاچاق می نمایند.

۲- جاسازی در اشیاء و اماکن: در این روش مواد را در داخل اشیاء و یا منازل و سایر اماکن جاسازی می کنند بطوریکه ظاهر شی هیچگونه تغییری ننماید.

۳- جاسازی در داخل سایر وسایل حمل و نقل: در این روش درون قطارها، هواپیماها کشتی ها جاسازی را انجام می دهند.

۴- جاسازی توسط انسان و حیوان: این روش شامل جاسازی درون بدن و خارج از بدن انسان و حیوانات می باشند.

ج- قاچاق با استفاده از وسایل دریایی:

رقم عمده ای از قاچاق کالا توسط کشتی ها و لنج ها انجام می شود.

قاچاق از طریق پست:

در این شیوه افراد بوسیله نامه پستی بدون اجازه و اطلاع، اقدام به خارج کردن اسکناس اعم از ایرانی و خارجی از کشور می نمایند. این اقدام از مصادیق قاچاق ارز و قابل تعقیب است.

ه- قاچاق با استفاده از فاکتورهای غیرواقعی:

عده ای از وارد کنندگان، فاکتورهای غیرواقعی به گمرک تسلیم می کنند که در این فاکتورها قیمت کالا به مراتب بیشتر از قیمت واقعی آن قید شده و وارد کننده از این طریق مقادیری به طور غیرمجاز خالرج می نماید. این عمل از مصادیق ماده ۴۲ قانون پولی و بانکی است و به عنوان قاچاق ارز قابل مجازات است.

و- قرار دادن کالای قاچاق در میان محموله های مجاز

یکی دیگر از شگردهای قاچاقچیان این است که زمانیکه قصد دارند کالای مجازی را طبق مقررات وارد یا صادر کنند با سوء استفاده و علم به اینکه امکان بازرسی تمام آنها در گمرک وجود ندارد کالای قاچاق را در کنار محموله ها جاسازی می نمایند.

ز- تغییر بسته بندی کالا

در این روش قاچاقچیان کالاها را در بسته بندی غیر واقعی جاسازی می کنند و آنرا وارد یا خارج می سازند. یکی از این شیوه ها استفاده از بسته بندی کالاهای ایرانی است نمونه دیگر استفاده مجدد از کارتن اجناس خارجی است که قبلاً بصورت مجاز وارد شده است.

ح- قاچاق با استفاده از پوشش نظامی

بعضی از افراد و ارگانها با استفاده از پوشش نظامی خود اقدام به قاچاق می نمایند. نیروهای مستقر در مرز با سوء استفاده از موقعیت، اقدام به وارد ساختن کالای قاچاق به مملکت می نمایند که متأسفانه موارد استفاده این شیوه متعدد است.

ط- تبانی با مأمورین و عوامل گمرکی

یکی دیگر از راههای قاچاق تبانی با مأمورین گمرکی می باشد. قاچاقچیان با تطمیع و تبانی با مأمورین می توانند اهداف خود را عملی سازند. از جمله کارهایی که مأمورین گمرکی قادر به انجام آن هستند ذکر غیر واقعی تعداد و اقلام کالاها است.

بخش چهارم: نگاهی به اثرات منفی قاچاق در جامعه

قاچاق پدیده ای است مخرب که صدمه فراوانی بر پیکره اقتصاد کشور وارد می کند. این پدیده برنامه ها و سیاستهای توسعه اقتصادی را مختل ساخته و منجر به کاهش تولیدات داخلی،

افزایش بیکاری و مشکلات دیگری می شود. مهمترین اثرات منفی قاچاق را می توان به شرح زیر نام برد.

بند اول: آثار قاچاق بر اقتصاد و سیاست های اجرایی دولت

قاچاق کالا موجب کاهش تولیدات داخلی و در نتیجه افزایش میزان بیکاری می شود و این امر تأثیر نامطلوبی بر تولید ناخالص داخلی می گذارد. همچنین قاچاق باعث می شود که انگیزه سرمایه گذاری مولد اقتصادی کاهش یابد، در نتیجه سرمایه به جای اینکه در امور اقتصادی به کار افتد و باعث تولید و اشتغال شود، به سوی قاچاق منحرف می شود و به این صورت بخشی از منافع جامعه از چرخه اقتصاد خارج می شود. رواج قاچاق کالا، موجب می شود که سرمایه گذاری در امور تولیدی و اشتغال را کاهش یابد. در نتیجه زمینه اشتغال افراد و تولیدات ملی داخلی کاهی یافته و منجر به کاهش درآمد سرانه و در نهایت فقر در جامعه می شود. گسترش قاچاق می تواند بر قیمت های بازار داخلی اثرات نامطلوبی بجا گذارد زیرا تقاضای کل را افزایش می دهد و باعث افزایش سطح قیمتها و بروز فشارهای تورمی خواهد شد. پدیده قاچاق آثار منفی بر سیاست های اجرایی دولت نیز دارد، زیرا دولت برای کمک به رشد اقتصادی و صنعتی کشور، غالباً سیاست های حمایت از صنایع داخلی را اتخاذ می کند. کالاهای مشابه خارجی که بصورت قاچاق وارد کشور می شوند به علت نپرداختن حقوق گمرکی و سود بازرگانی، قیمتی پایین تر از کالاهای تولید داخلی دارند. در نتیجه رقابت برای صنایع داخلی حتی در بازارهای داخلی دشوار می شود و در نهایت به زیان دهی و حتی تعطیلی فعالیت واحدهای تولیدی و صنعت بیانجامد که این مسائل نیز موجب بیکاری افراد مشغول به کار در این واحدها می شود. کالای قاچاق سیاست های اجرایی دولت را مختل ساخته و به عنوان تهدیدی برای تولیدات داخلی که توان کافی برای رقابت با تولیدات مشابه خارجی ندارند، محسوب می شود. قاچاق در بازار ارزی کشور نیز اثرات منفی دارد، قاچاق به علت افزایش تقاضای ارز در بازار آزاد، موجب بهم خوردن تعادل عرضه و تقاضای ارز شده و نرخ آنرا افزایش می دهد که این امر آثار تورمی زیادی دارد.

بند دوم: آثار منفی قاچاق بر سیاستهای بازرگانی

قاچاق کالا توازن در تراز بازرگانی خارجی کشور را به هم می زند. دولت با در نظر گرفتن عواملی مثل سپرده های ارزی درآمدهای ارزی سالانه و نیازهای وارداتی کشور و ... با اهداف ایجاد توازن در تراز بازرگانی و پرداخت های خارجی، سیاستهایی اتخاذ می کند که بر مبنای آنها، حجم و ارزش صادرات و واردات کشور معین می شود. صادرات و واردات غیرقانونی (قاچاق) اهداف مذکور را غیرقابل تحقق می نمایند. قاچاق، اهداف دولت در زمینه نظارت بر ارز را با اشکال مواجه می سازد، زیرا ارزش کالاهای قاچاق صادراتی و وارداتی در حسابهای ملی و بازرگانی خارجی منظور نشده و در نتیجه اطلاعات مربوط به تجارت کشور با سایر کشورها را مخدوش می کند. بنابراین باعث افزایش بیش از حد هزینه واردات مورد نظر دولتمردان می شود و در توازن ارزی بطور غیر مستقیم تأثیر منفی دارد.

بند سوم: آثار منفی قاچاق بر درآمدهای عمومی دولت

همه ساله اعتبارات جاری و عمرانی کشور از محل درآمدهای عمومی وارده به خزانه دولت تخصیص می یابد. هرگونه اختلال یا کاهش در وصول درآمدها، موجب کسری بودجه و اختلال در برنامه های عمرانی کشور می شود. یکی از زیان های واردات قاچاق، محروم شدن خزانه عمومی از حقوق گمرکی، سود بازرگانی و مالیات های غیرمستقیمی است که مطابق قانون باید به صندوق دولت واریز شود. واردات قاچاق موجب می شود که مولف از دریافت سود بازرگانی، حقوق گمرکی و مالیات محروم شود بنابراین تأثیر مستقیم بر درآمدهای دولت دارد.

بند چهارم: آثار منفی قاچاق بر سلامت جامعه و مصرف کنندگان

پدیده قاچاق علاوه بر ضربه وارد کردن به تولیدات داخلی، حقوق مصرف کنندگان را نیز ضایع می کند. معمولاً کالاهای قاچاق وارداتی فاقد ضمانت هستند و مصرف کنندگان با

خرید آنها متضرر می شوند. همچنین کالاهای قاچاق وارداتی از ضوابط استاندارد ملی و بهداشتی لازم برخوردار نیستند.

بخش پنجم: آثار فرهنگی و اجتماعی پدیده قاچاق

پدیده قاچاق دارای آثار سوء اجتماعی و فرهنگی زیادی می باشد. انسان موجودی است فرهنگی و هویت او را فرهنگش تشکیل می دهد. از دو سه قرن اخیر و با پیشرفت تکنولوژی روند انبوه سازی صنایع افزایش پیدا کرده و نیاز به بازار مصرف در کشورهای غیر صنعتی و منابع ارزان آن کشورها، شرکت های چند ملیتی را بر آن داشته تا برای رسیدن به اهداف خود که در واقع کسب سود بیشتر است سعی و تلاش زیادی برای از بین بردن فرهنگ کشورهای به کار برند که از جمله آنها می توان به گسترش قاچاق نزد جوامع در حال توسعه نام برد. از جمله آثار فرهنگی و اجتماعی قاچاق به شرح ذیل است:

بند اول: تهاجم فرهنگی

امروزه استعمارگران با توزیع انواع کالاهای متنوع و گوناگون و با استفاده از ترفندهای مختلف سعی در به استثمار کشاندن جوامع در حال توسعه دارند تا از این طریق با غارت و چپاول ثروتهای ملی و فرهنگی این جوامع به منافع شوم خود دست پیدا کنند. در ابتدا این کار فقط با توان نظامی همراه بود، یعنی هر کشوری که قدرتمند بود و از قوای نظامی محکمی برخوردار بود می توانست به آسانی به این هدف دست پیدا کند. اما با گذشت زمان و تبادل افکار بین ملتها و افزایش ارتباطات رسیدن به این هدف تنها با توسل به قوای نظامی امکانپذیر نمی باشد لذا استعمارگران برای از بین بردن فرهنگ و هویت جوامع با استفاده از نقشه های شیطانی دست به کار شده اند. آنها به این مسئله پی برده اند که تنها با از بین بردن روح ایمان و حس مبارزه می توانند به اهداف خود دست یابند. یکی از انواع قاچاق، وارد کردن ابزارهای تهاجم فرهنگی از قبیل کتب، جراید، تصاویر مستهجن، دیسک های کامپیوتری، نوارها و کاست های مبتذل و ضد اخلاقی، انواع قرصها، ادوات قمار و ... آلاتی از قبیل می باشد. با وارد کردن

این اقلام، جوانان جامعه در معرض تهدیدهای جدی، فرهنگی، اخلاقی قرار می گیرند و دشمن الگوهای رفتاری و فرهنگی خاصی را به آنها تلقین می کند. رفتار بعضی از جوانان مثل نحوه آرایش، لباس، صحبت کردن و ... رفتارهایی هستند که ریشه در توطئه فرهنگی دشمن و قاچاق ابزارهای تهاجم فرهنگی دارد.

بند دوم: غارت هویت فرهنگی

آثار باستانی از زمان های گذشته جزء گنجینه های هویتی هر قوم و ملت است و برای شناخت هر ملتی باید از رهگذر آثار ملی و باستانی آن عبور کرد. میراث باستانی ملی و اسلامی که در ایران موجود است از چنان شهرتی برخوردار است که بسیاری از اندیشمندان ایران را به عنوان «ایران باستان» می شناسند. این نشانه مهد تمدن بودن در این سرزمینهاست. در قرون اخیر که استعمارگران متوجه اهمیت میراث فرهنگی شده اند، نقشه های خود را به گونه ای تدوین نموده اند که آثار فرهنگی و تاریخی ملل را از بین ببرند. بهترین اقدام در این خصوص این است که آثار فرهنگی را از دایره علم و تحقیقات فرهنگی و هنری خارج نموده و با تکیه بر ارزش مادی این اموال هویت فرهنگی آنها را از بین برده و با حمایت از بازارهای جهانی قاچاق عتیقه آنها را از کشورهای مبدأ به مجموعه های خصوصی کشورهای سرمایه داری منتقل نمایند. قاچاق اشیاء عتیقه باعث می شود نسل جوان نتواند با گذشته خود ارتباط برقرار کند و در نتیجه احساس پوچی، بی اصالتی و بی هویتی به آنها دست می دهد. شبکه های قاچاق میراث فرهنگی هویت و اصالت ما را نشانه گرفته اند.

بند سوم: بحران در کانون خانواده

انسان در جامعه سالم می تواند مراحل کمال را طی کند و با فروپاشی خانواده او در گرداب انحراف می افتد. محیط خانواده مهمترین عامل در تکوین شخصیت نسل فرداست. اگر محیط خانواده سالم و مبتنی بر اصول اخلاقی باشد در کودک اعتماد بنفس، پذیرش مسئولیت، و شخصیت سالم و متعادل بوجود می آید. برعکس در خانواده ناسالم رشد کودک به کندی

صورت می گیرد و او را آماده بزهکاری می سازد. طلاق والدین و پریشانی فرزندان، زمینه انحرافات دیگری را بوجود می آورد که نهایتاً حیات و روابط صحیح اجتماعی را به فروپاشی سوق می دهد.

بند چهارم: تضعیف فرهنگ کار

شغل مهمترین متغیر زندگی اجتماعی است. افراد از کارشان تأثیر زیادی می گیرند چون بیشتر اوقاتشان را در محیط کار می گذرانند. یک کارشناس مسائل جامعه شناسی در یک طبقه بندی مشاغل را به دو دسته مشاغل رسمی و غیررسمی طبقه بندی نموده که باز هم مشاغل غیررسمی را تحت عناوین «نه کاری» و «ناکاری» ارائه نموده. «نه کاری» مشاغلی هستند که مقبولیت چندانی ندارند اما می توانند در مواقعی مفید واقع شوند مثل دست فروشی، مسافركشی، تدریس خصوصی و ... اما ناکاری مشاغلی هستند که از نظر جامعه محکوم هستند و از مقبولیت هم برخوردار نیستند مثل قاچاق، گدایی و

«مشاغل رسمی» نقطه مقابل مشاغل یاد شده هستند و مشاغلی اند که از حمایت های قانونی برخوردارند و بازده معقول دارند و در تأمین نیازهای جامعه عمل می کنند. اگر با قاچاق، کسب ثروت به راحتی و در حجم زیاد صورت گیرد روحیه کار و فرهنگ و تلاش در جامعه سست شده و افراد به جای کسب درآمد از راه صحیح و شرعی به راه قاچاق رفته تا در مدت کوتاهی بتواند ثروت زیادی بدست آورند. اینگونه افراد تنها به دنبال سود بیشتر حاضرند به حقوق دیگران تجاوز نمایند. هرچند آنها دارای یک ذهن کم و بیش اقتصادی هستند لکن ذهن اقتصادی آنها منحرف است و طالب یک سود بدون دردسر هستند. آنان در حالی که از هزینه های دولت بالاترین سهم را می برند سهم ناچیزی از تأمین درآمد دولت دارند. بنابراین یکی از آسیب های بسیار حساس قاچاق، تضعیف فرهنگ کار و بازدهی جامعه می باشد.

بخش ششم: علل گرایش به قاچاق و روشهای مناسب برای مقابله آن

بند اول: شناسایی علل گرایش به قاچاق برای مقابله با آن

الف: عدم تناسب عرضه و تقاضا در داخل کشور

کالاهایی که قاچاق می شوند اصولاً مورد نیاز جامعه هستند و در داخل متقاضیانی دارند که حاضرند بابت آنها مبالغی گزاف بپردازند. کاهش تولید و عرضه کالا در داخل مملکت و افزایش قیمت آن توجه قاچاقچی را به آن کالا جلب می کند به عبارت دیگر می توان گفت قاچاق تابع قانون کلی عرضه و تقاضاست.

ب: سودجویی و منفعت طلبی مرتکبین

از عمده ترین دلایل و عوامل تمایل و گرایش افراد به قاچاق سود سرشاری است که از این طریق عاید دست اندرکاران امر قاچاق می شود. بالا بودن سود نسبت به کار انجام شده قاچاقچیان را وامی دارد که با وجود خطرات زیاد دست به این کار بزنند.

ج: کمبود زمینه های اشتغال و فقدان امکانات معیشتی در استانهای مرزی

علاوه بر واقعیت بیکاری، بررسی استانهای مرزی نشان می دهد که با وجود اقداماتی که در راستای محرومیت زدایی طی سالهای اخیر صورت گرفته است استانها هنوز هم محروم اند. زیرا از یک طرف به علت خصوصیات آب و هوایی، نوع خاک و کمبود آب زمینه ای برای اشتغال به امر کشاورزی وجود ندارد و از طرف دیگر بنا به دلایل مختلف فعالیتهای صنعتی نیز در آنجا گسترش نیافته. این مراحل سبب شده افراد به سمت قاچاق سوق پیدا کنند.

د: فقر فرهنگی

غیر از فقر اقتصادی، فقر فرهنگی نیز از عوامل موثر در گرایش افراد به ویژه مرزنشینان به امر قاچاق می باشد چرا که این افراد به دلیل همین فقر فرهنگی، متوجه آثار زیانبار قاچاق بر

اقتصاد مملکت نمی باشند و این در حالتی است که خود آنان بطور مستقیم و غیرمستقیم تخت آثار زیانبار قاچاق قرار دارند.

هـ - وضع نرخ های سود بازرگانی بالا برای کالاهای وارداتی

معمولاً کالاهایی بیشتر مورد قاچاق قرار می گیرند که سود بازرگانی بالایی دارند. به همین دلیل سوداگران و بسیاری از تجار برای فرار از پرداخت این وجوه ترجیح می دهند که از طریق غیرقانونی و به طریق قاچاق این کالاها را وارد کشور نمایند.

و- اعمال ممنوعیت یا محدودیت ها در ورود یا صدور کالا

به دو دلیل در ورود کالا ممنوعیت و محدودیت وجود دارد. اول، به دلیل حمایت از کل یا بخشی از اقتصاد ملی در برابر آن گروه از مبادلات که امکان دارد به آن ضربه بزند. دوم دلایل اخلاقی و حفظ هویت اخلاقی - فرهنگی و ارزشهای محوری جامعه. برقراری ممنوعیت یا محدودیت نسبت به بعضی کالاها سبب عدم عرضه و یا کاهش عرضه آنها می شود. عرضه نشدن این قبیل کالاها به نوبه خود باعث می گردد تا در صورت وارد نمودن غیرمجاز آنها، بتوان با قیمت بالایی کالای مزبور را بفروش رساند.

ز- معطل ماندن کالا به مدت طولانی جهت رسیدن نوبت

تشریفات دست و پاگیر موجود در امر صادرات و واردات و سخت گیریهای کارکنان گمرک، باعث معطل ماندن کالا به مدت طولانی در کامیون یا کشتی یا واگن جهت رسیدن نوبت و در نتیجه بلااستفاده ماندن سرمایه های تجار برای زمانهای طولانی می گردد.

ح- عدم کیفیت محصولات داخلی

اقلامی که معمولاً قاچاق می شوند همواره کالاهای لوکس و گران قیمت نیستند. برخی اجناس هستند که یا در داخل امکان تولیدشان نیست و یا اگر هست کیفیت مطلوبی ندارد. در نتیجه

نمونه مشابه خارجی آن مشتری پسندتر و برای مصرف به مراتب جذاب تر و از لحاظ اقتصادی به صرفه خواهد بود. نحوه برخورد و مجازات با قاچاقچیان نقش مهمی ایفا می کنند، و چون در جرم قاچاق منافع عمومی جامعه مورد تعرض واقع می شود، نیاز به اعمال مجازاتهای سنگین تر به شدت احساس می شود. اکتفا کردن به مجازاتهای نقدی ناچیز در زمینه قاچاق کالا از جمله اموری است که عدم سختیت جرم با مجازات را نشان می دهد. برخوردهای سبک با قاچاقچیان و عدم سختگیری مسئولان از عوامل موثر در رشد و گسترش عملکرد قاچاقچیان می باشد.

ی: عدم نظارت و کنترل صحیح بر یگانهای نظامی مستقر در مرز توسط رده مافوق

از اصلی ترین دلایل رویکرد یگانهای نظامی به انجام قاچاق، عدم وجود سیستم کنترل و نظارت صحیح بر یگانهایی است که در جوار مرز استقرار پیدا می کنند. مهیا بودن زمینه قاچاق، دسترسی آسان پرسنل به تسهیلات و امکاناتی نظیر خودروی نظامی، پلاک و احکام مأموریت و مهمتر از همه عدم نظارت و کنترل لازم، آنان را به سمت ارتکاب جرم سوق می دهد.

بند دوم: شناسایی روش های مناسب در راستای سیاست های دولت برای مقابله عملی با قاچاق

برای پیشگیری از قاچاق و یا کاهش آن باید با استفاده از راه حلهای مناسب چاره اندیشی کرد. مهمترین اقدامات موثر برای جلوگیری یا کاهش قاچاق به شرح زیر می باشد:

الف- ایجاد تناسب بین عرضه و تقاضای کالاهای مورد نیاز

از آنجایی که یکی از علل ارتکاب قاچاق، کمبود بعضی کالاهای مورد نیاز عامه می باشد، در صورت بودن زمینه تولید داخلی، باید با برنامه های دقیق و فراهم کردن امکانات برای واحدهای تولیدی داخلی، نسبت به تولید این کالاها به نسبت نیازهای مردم اقدام کرد و در

صورتی که امکان تولید در داخل وجود نداشته باشد با مطالعه دقیق اجازه ورود این کالاها به واردکنندگان داده شود.

ب- سیاستگذاری صحیح در امر تجارت خارجی

با توجه به اینکه برقراری محدودیتهایی در زمینه واردات کالا از خارج و یا صدور کالاها به خارج، اهمیت ویژه ای دارد و برای حمایت از صنایع و تولیدات داخلی و تأمین درآمد دولت ضروری است اما اگر این محدودیتها بر اساس مطالعات درست نباشد، نه تنها به اهداف خود نمی رسد بلکه می تواند آثار تخریبی و منفی هم داشته باشد.

ج: سیاستگذاری در هدایت و اصلاح الگوی مصرف

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی وقوع حوادثی مثل جنگ تحمیلی، زلزله، سیل، از یک طرف باعث کاهش درآمد ارزی ما شده و از طرف دیگر نیازهای ارزی کشور را افزایش داده بنابراین با توجه به امکانات ارزی کشور سعی شود که نیازهای وارداتی را طوری درجه بندی کنند که به نیازهای مورد نیاز عامه مردم اجازه ورود داده شود و از تخصیص ارز برای واردات کالاهای غیراساسی جلوگیری شود. ضمناً باید با اتخاذ سیاستهای آموزشی مناسب الگوی مصرف جامعه را هدایت کرد و مردم را از مصرف کالاهای لوکس و تجملی بازداشت.

د- فراهم کردن زمینه های اشتغال مناسب برای مناطق مرزی

یکی از عمده ترین علل گرایش مرزنشینان به ارتکاب قاچاق نبودن امکانات و زمینه های اشتغال و عدم وجود حداقل امکانات زندگی در این مناطق است. برای رفع این مشکل باید با توجه به امکانات هر منطقه مشاغل مناسب برای اشتغال مرزنشینان را ایجاد نمود و همچنین با فراهم کردن امکانات بهداشتی، درمانی و تفریحی برنامه ریزی های مناسب آموزشی را برای مرزنشینان ایجاد کرد و آنها را به اشتغال به امور کشاورزی، دامداری و صنعتی تشویق نمود.

هـ - ایجاد بازارچه های مرزی و مناطق آزاد

یکی از دلایل ارتکاب مرزنشینان به قاچاق علاوه بر تأمین نیازهای خودشان و دیگر مردم کشور، خروج کالای ساخت داخل برای عرضه در کشورهای همجوار است. بنابراین می توان با ایجاد بازارچه های مرزی یا مناطق ویژه زمینه را برای عرضه کالاهای داخلی و خرید کالاهای خارجی فراهم نمود و زمینه ارتکاب قاچاق را کاهش داد.

و- اقدامات فرهنگی و آشنا کردن با آثار قاچاق

انجام اقدامات فرهنگی به منظور توجیه مردم نسبت به دلایل برقراری محدودیتها و همچنین آموزش و آگاهی دادن به مردم کشور و به خصوص مرزنشینان در مورد آثار و عواقب ناشی از قاچاق می تواند در کاهش این پدیده موثر باشد.

ز- تجهیز امکانات مبارزه با قاچاق

از آنجایی که شبکه های قاچاق برای رسیدن به مقصود خویش، روز به روز امکانات و تجهیزات جدیدتری به خدمت می گیرند، ضروری است که نیروها و واحدهای مبارزه با قاچاق نیز همواره تقویت شوند تا توانایی مبارزه با مرتکبین را داشته باشند که در این راه ایجاد روحیه مبارزه، استفاده از تمام امکانات و نیروهای کارآمد در امر مبارزه با قاچاق تاثیر زیادی در موفقیت خواهد داشت.

نتیجه گیری

در نتیجه گیری پایانی این مقاله فهمیدیم با بررسی های که در زمینه سیاست جنایی مبارزه با قاچاق کالا و ارز انجام شده مشخص شد که قانون گذار ایرانی از اولین دوره تدوین قانونی برای مبارزه با قاچاق کالا و ارز تا قبل از تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ هیچ گونه توجه ای به راهکارهای غیر کیفری برای پیشگیری از جرم قاچاق کالا و ارز رو نکرده است بلکه در طول تمامی این سال ها قانونگذار سعی کرده است با افزایش روز

افزون مجازات کیفری و ایجاد ترس و وحشت بین مرتکبین قاچاق کالا و ارز از جرم قاچاق کالا و ارز بکاهد که گذر زمان به خوبی ثابت کرد این راهکار نه تنها باعث کاهش و توقف قاچاق کالا و ارز نشده است بلکه شاهد افزایش روزافزون قاچاق کالا و ارز و در نتیجه ضعیف شدن روز به روز اقتصاد در کشور می باشیم. قانونگذار ایرانی در سال ۱۳۹۲ به خوبی با درک شرایط خاص اقتصادی موجود در کشور و با علم به این امر که یکی از علل اقتصاد ضعیف در کشور وجود قاچاق و افزایش بی رویه آن است با تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در سال ۱۳۹۲ که بیشترین توجه خود را به زمینه های پیشگیری از جرم قاچاق کالا و ارز (اختصاص کامل یک فصل از قانون مزبور) از طریق عوامل غیر کیفری کرده است سعی در کنترل و کاهش و در نهایت توقف کامل قاچاق کالا و ارز را دارد. قانونگذار ایرانی هرچند در زمینه سیاست جنایی مبارزه با قاچاق کالا و ارز با تصویب قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در سال ۱۳۹۲ پیرشت محسوسی داشته است اما هنوز در این زمینه نیاز به پیشرفت و رفع کاستی های موجود با ورود تشکل ها و موسسات غیر دولتی (همان جامعه مدنی) در این زمینه دارد. مقابله با این پدیده بنیان کن اقتصادی، اجتماعی و بهداشتی با در نظر گرفتن گستردگی مرزهای جغرافیایی کشور و وجود کشورهای همسایه تقریباً بی ثبات و وجود مبادی مختلف و راه های متنوع قاچاق، بیش از پیش دشوارتر شده است. با توجه به علوم جرم شناسی و روش های پیشگیری از جرم، نقش پیشگیری اجتماعی در کاهش قاچاق کالا، باید مورد توجه واقع شود. در این رابطه تعدادی راه کار اجتماعی پیشگیرانه مطرح می شوند از جمله:

الف- ارتقای سطح فرهنگ جامعه

ب- توسعه اخلاق حرفه ای

ج- تقویت و ارتقای سطح فرهنگ و ارزش های دینی

د- ارتقای آموزش عمومی و تقویت سطح آگاهی شهروندان

ر- گزارش دهی مردمی

ز- رفع محرومیت و ایجاد اشتغال در مناطق مرزی کشور

س- خصوصی سازی

ص - شفاف سازی قیمت ها و هدفمند کردن یارانه ها

ط - ترویج فرهنگ مصرف کالاهای داخلی

ع- اصلاح و ترمیم نظام پرداخت حقوق کارکنان دولت

پیشنهادهای نویسنده

در پایان این مقاله به نظر می رسد راهکارهای پیشنهادی مشروحه ذیل جهت مبارزه با پدیده شوم قاچاق به عنوان راه حل مناسب قابل طرح باشد که به شرح ذیل به آنها پرداخته خواهد شد .

۱. فرهنگ سازی جهت کاهش تقاضا و ترجیح استفاده از کالای داخلی و جلوگیری از عدم گسترش استفاده از کالاهای خارجی که اثرات منفی جهت اقتصاد کشور و مصرف کننده دارد

۲. استفاده از مامورین شایسته و مطمئن جهت مبارزه با قاچاق و کاهش فساد در بین کارمندان و همچنین جلوگیری از دخالت برخی از نهادها که زمینه ساز قاچاق می باشند از راهکارهای غیر اقتصادی مبارزه با قاچاق بوده بدیهی است استفاده از مدیران لایق و سالم در حوزه های اقتصادی و سیاستگذاری اقتصادی بسیار مطلوب خواهد بود .

۳. انعقاد قرارداد و هماهنگی با کشورهای همجوار در جهت تامین نظم و امنیت اقتصادی و اجرای سیاستهای گمرکی و مالیاتی یکسان با کشورهای همسایه

در نهایت باید گفت وظیفه اصلی سیاست کیفری در هر کشوری را می توان کنترل و مهار پدیده بزهکاری در محدوده های قابل تحمل ذکر کرد، بدیهی است سیاست جنائی تنها در قالب و چارچوب حقوق کیفری و آیین دادرسی کیفری یا جرم شناسی نمی گنجد بلکه در یک طرح کلی و سیاست اجتماعی یک کشور معین قرار می گیرد.

منابع و مآخذ

الف) کتاب ها

- آشوری، محمد، جایگزینی زندان یا مجازات‌های بینابینی، تهران، انتشارات گل، چاپ اول، ۱۳۸۳.
- آقازاده، علیرضا، بررسی تحلیل کاربردی سیاست جنایی ایران در قبال قاچاق کالا، انتشارات اندیشه، چاپ اول، ۱۳۸۵.
- آقازاده، علیرضا، قاچاق کالا، انتشارات اندیشه، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۷.
- آقازاده، علیرضا، قاچاق کالا، تهران، انتشارات آذریان، ۱۳۸۳ چاق اول، ۱۳۸۳.
- آقازاده، علیرضا، مجموعه کامل قوانین و مقررات قاچاق کالا و ارز، انتشارات اندیشه، چاپ اول، ۱۳۹۰.
- برادل، ژان، تاریخ اندیشه‌های کیفری، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۱.
- بکاریا، سزار، رساله جرائم و مجازات‌ها، ترجمه محمدعلی اردبیلی، چاپ پنجم، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۸۵.
- بنایی، رضا، آشنایی با مقررات گمرکی و ترخیص کالا، انتشارات بازرگانی، چاپ چهارم، ۱۳۷۷.
- بهرامی، محسن و قاسمی، بهروز، آسیب شناسی قاچاق کالا و ارز در ایران، تهران، انتشارات فارابی، چاپ اول ۱۳۸۵.

- جرایم قاچاق کالا و ارز از دیدگاه علوم جنایی و حقوق کیفری، معاونت آموزشی قوه قضائیه، انتشارات مجد، ۱۳۹۰.
- راوندی، مرتضی، تاریخ اجتماعی ایران، تهران، انتشارات امیرکبیر، جلد اول، چاپ اول، ۱۳۴۷.
- راوندی، مرتضی، سیر قانون و دادگستری در ایران، تهران، انتشارات امیرکبیر، سال ۱۳۴۷.
- رحمدل، منصور، قاچاق کالا و ارز از دیدگاه حقوق کیفری ایران با استناد مصوبه سال ۱۳۸۴ مجمع تشخیص مصلحت نظام، تهران، انتشارات پژوهشهای حقوقی، ۱۳۸۵.
- رفعتی، محمدرضا، ارز از چند نرخی تا تک نرخی، انتشارات وزارت امور خارجه، چاپ دوم سال ۱۳۷۲.
- ساکی، محمدرضا، حقوق کیفری اقتصادی، تهران، انتشارات جنگل، چاپ اول، ۱۳۸۹.
- سبزه‌ای، بهرام، ماهیت حقوقی جرم قاچاق کالا در قوانین موضوعه ایران، تهران، انتشارات سروش الوند، سال ۱۳۸۳.
- شادنیا، هوشنگ، قاچاق کالا، انتشارات فرماندهی و ستاد نیروی انتظامی، ۱۳۸۸.
- ضیایی، منوچهر، مجموعه قوانین پولی و بانکی و سایر قوانین مربوطه از سال ۱۲۸۵ تا ۱۳۷۰.

- غلامی، عبدالمجید، مواد مخدر و نحوه رسیدگی به جرایم آن، انتشارات دانشگاه امام حسین (ع)، چاپ اول، ۱۳۷۸.
- فوکو، میشل، مراقبت و تنبیه تولد زنان، ترجمه نیکو سرخوش، تهران، انتشارات سمت، چاپ چهارم، ۱۳۸۲.
- فیروز جایی، مختار، قاچاق مال و ارز تهران، انتشارات نشر قانون، چاپ اول، ۱۳۸۴.
- فیروزجایی، مختار، بررسی عوامل مؤثر بر قاچاق در ایران، تهران، انتشارات مؤسسه تحقیقاتی تدابیر اقتصاد، ۱۳۸۴.
- فیروزجایی، مختار، قاچاق کالا و ارز، تهران، انتشارات آزاده، چاپ دوم، اسفند، ۱۳۸۹.
- قربانی، فرج اله، مجموعه آراء وحدت رویه دیوان عالی کشور (جزائی) ۱۳۷۳-۱۳۲۸، انتشارات فردوسی، ۱۳۸۶.
- قریشی، سید مجتبی - صلاحیت های قانونی دادگاه های انقلاب اسلامی، تهران، انتشارات مدین، چاپ اول، ۱۳۷۶.
- گلدوزیان، ایرج، بایسته های حقوق جزای عمومی، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۸۱.
- مجموعه فهرست عناوین و مقررات ۱۲۸۵ تا ۱۳۸۹، اداره کل تنقیح و تدوین قوانین و مقررات نخست وزیری، جلد سوم.

- معاونت طرح و برنامه گمرک، بررسی پدیده قاچاق کالا و راهکارهایی برای مبارزه با آن، تهران، انتشارات گمرک، ج. ۱. ۱. ۱۳۸۱.
- نجفی، ابرندآبادی، علی حسین، بزهکاری و شرایط اقتصادی، تهران، انتشارات قوه قضاییه، ۱۳۸۲.
- ولیدی، محمدصالح، حقوق کیفری اقتصادی، تهران، انتشارات میزان، چاپ اول، ۱۳۸۶.
- اله مراد، سیف، قاچاق کالا در ایران، انتشارات مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۷.
- الهام، غلامحسین، مجموعه قوانین و مقررات مربوط به جرائم قاچاق کالا و ارز، انتشارات میزان، چاپ اول، ۱۳۸۸.
- یکتایی، مجید، تاریخ گمرک ایران و سازمان بنادر و کشتیرانی، تهران، انتشارات بی تا، ۱۳۸۵.

(ب) پایان نامه ها - مقالات - مجله ها

- اجتهادی - سید عبدالمجید، سیر تاریخی تقنینی قاچاق کالا و ارز، مجله ترجمان خبر، پژوهشکده سازمان تعزیرات، زمستان ۱۳۷۹، شماره یک.
- اجتهادی، عبدالمجید، بررسی جرائم و مجازاتهای قاچاق کالا و ارز و شیوه رسیدگی به آن در حقوق کیفری ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.